

JAARVERSLAG 2013

STICHTING HET NATIONALE PARK
DE HOGE VELUWE

Voorwoord	4	De cijfers over 2013	50
Biodiversiteit en onderzoek		Bezoekersaantallen	50
		Exploitatierekening	50
Van de directie	7	Balans	51
Interview met directeur Seger van Voorst tot Voorst 'Het Park staat stevig op de kaart'		Toelichting bij de cijfers	52
Overzicht 2013	11	Bijlagen	53
Het jaar in vogelvlucht		Managementteam in 2013	53
		Raad van Toezicht in 2013	53
		Raad van Advies in 2013	53
Biodiversiteit en onderzoek	19	Adviescommissie Natuurbeheer in 2013	53
		Bestuur Hoge Veluwe Fonds	53
		Colofon	54

Biodiversiteit en onderzoek

Er zijn plekjes in Het Nationale Park De Hoge Veluwe die niet door mensenhanden lijken te zijn aangeraakt. Natuur van horizon tot horizon. Voor de bezoeker een overweldigende ervaring.

Maar voor het oog van de kenner is de invloed van de mens overal zichtbaar. De heide wordt opgehouden door vrijwilligers, het bos wordt onderhouden en ook het wild wordt zorgvuldig beheerd. Dat gebeurt vanuit een duidelijke visie op de natuurwaarde en de cultuurhistorische waarde van het landschap. Een visie die wordt gestaafd door grote praktijkkennis en een indrukwekkende hoeveelheid wetenschappelijk onderzoek uit binnen- en buitenland.

Het Nationale Park De Hoge Veluwe is een gebied met een groot aantal bijzondere biotopen en zeldzame plant- en diersoorten.

Het Park ligt centraal in het hart van de Veluwe, in zijn geheel een Natura 2000-gebied. Dit zijn gebieden die bij de Europese Commissie zijn aangemeld als beschermd natuurgebied.

Er is onze organisatie veel aan gelegen de hoge soortenrijkdom in het gebied te bewaren en te beschermen. Het geeft het Park een bijzondere status in Nederland. De actieve manier van beheren zorgt dat Het Nationale Park De Hoge Veluwe inmiddels ook internationaal aanzien heeft op het gebied van verantwoord omgaan met recreatie en natuur. Het vele onderzoek dat van oudsher in het Park wordt gedaan bevestigt dat.

In dit jaarverslag nemen we dat onderzoek onder de loep. Actueel, want in 2013 is in het kader van het provinciale project Hart van de Veluwe begonnen met het deels verlagen van de rasters om het Park. Hierdoor wordt voor het eerst sinds 1932 migratie van het grofwild mogelijk. Het Park en wetenschappers volgen actief de effecten van deze migratie op de biodiversiteit.

De unieke waarde van Het Nationale Park De Hoge Veluwe is voor velen van belang. Ruim een half miljoen betalende bezoekers per jaar laten dat zien. Ook in 2013 is weer hard gewerkt om het erfgoed van de stichters van het Park, het echtpaar Kröller-Müller, te onderhouden en voor de toekomst te bewaren. Daardoor blijven de landschappelijke kwaliteit en de soortenrijkdom van het Park hoog. Of we nu kijken met het oog van de wetenschapper of met het oog van de gewoonweg genietende bezoeker.

Overtuig uzelf, met dit jaarverslag, of met een bezoek aan het Park!

'Het Park staat stevig op de kaart'

Seger van Voorst tot Voorst
Directeur Het Nationale Park De Hoge Veluwe

Hij is niet van het 'terugkijken'. Maar 2013 was het tiende jaar dat Seger van Voorst tot Voorst in dienst was als directeur/bestuurder van Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Toch een moment om even bij stil te staan.

De jaren zijn voorbijgevlogen, zegt hij zelf: "Het zijn doorgaans lange dagen, maar het is altijd boeiend. Ik ben een bevoorrecht mens met een zeer gevarieerde job waarin ik voortdurend interessante mensen ontmoet. In een kleine organisatie ben je 'meewerkend voorman' en sta je dicht bij de mensen. Dat spreekt me erg aan. Betere collega's en vrijwilligers dan bij De Hoge Veluwe kun je je niet wensen. Er liggen nog steeds grote uitdagingen en ik krijg alle ruimte om de organisatie en mijzelf verder te ontwikkelen."

Terugblik

Hoe kijkt Seger van Voorst tot Voorst terug op de periode 2003-2013? "Het is een periode waarin we de omslag hebben weten te maken van een nogal in zichzelf gekeerde organisatie naar een hedendaags, goed functionerend en extern gericht bedrijf. De bedrijfscultuur is echt veranderd. Dat was ook noodzakelijk om te overleven in een snel veranderende maatschappij. Operationeel gezien hebben we grote achterstanden in beheer en onderhoud weten weg te werken en de financiën zijn onder controle. Strategisch gezien staan we als moderne netwerkorganisatie stevig op de kaart. We worden gehoord, ook in de politiek. In Arnhem, in Den Haag, in Europa. We participeren in Europese verbanden als European Landowners Organisation, Friends of the Countryside, Wildlife Estates en IUCN. We oogsten internationale erkenning voor onze manier van werken, dat zie je alleen al aan de grote hoeveelheid buitenlandse en politieke delegaties die ons Park bezoeken.

Ons actieve natuurbeheer en de manier waarop we natuurbelangen en toeristische belangen – onze aantrekkelijkheid voor bezoekers – weten te combineren begint steeds meer een voorbeeld voor andere terreinbeheerders te worden.” Van Voorst tot Voorst benadrukt: “We staan met het gezicht naar de toekomst. De plannen voor de vernieuwing van het Centrumgebied beginnen vorm te krijgen. Het beleid dat we voeren heeft een stevige basis gekregen in een lange-termijn ontwikkelingsvisie. Ik ben vol vertrouwen over de toekomst. En met mij een gekwalificeerde en gemotiveerde groep medewerkers, een goed managementteam en goede toezichhouders en adviseurs. En niet te vergeten een enorme basis aan enthousiaste vrijwilligers.”

Reuzenrad

Terug naar 2013. Het aantal betalende bezoekers kwam dit jaar met 516.456 uit boven de verwachting van 500.000. Van Voorst tot Voorst: “Ja, we zijn boven de begroting uitgekomen. Een goed resultaat.

Dat komt vooral door het goede weer, dat is een factor waar we weinig invloed op hebben. Maar het heeft ook te maken met het grotere aantal activiteiten dat wij, en onze belangrijkste partner het Kröller-Müller Museum, voor de bezoeker organiseren. Het Nederlands kampioenschap ‘burlen’ bijvoorbeeld, de Hongaarse dagen, de Hoge Veluwe Loop, de Dag van het Paard, de Highlandgames... Het zijn er te veel om op te noemen. Ze trekken veel publiek en zorgen voor veel persaandacht. En het is fantastisch hoe goed het Kröller-Müller Museum aan de weg timmert met prachtige exposities. We willen het aantal activiteiten in het Park verder gaan uitbreiden. We zitten nu op grofweg 52 activiteiten per jaar, ieder weekend één. Uiteindelijk willen we uitkomen op het dubbele, 104 activiteiten per jaar, twee per weekend. Dat kan goed, in het Totaalplan 2010-2020 geven we aan hoe we dat doen. Daarin wordt de recreatieve zonering in het Park uitgewerkt: actief in het Centrumgebied en rustig in de meer kwetsbare buitengebieden van het Park.

De activiteiten moeten aansluiten bij de kernwaarden en de sfeer van het Park. Passende activiteiten. Dus nee, we gaan geen reuzenrad op het Marchantplein zetten!”

Centrumplannen

Onderdeel van dat al eerder genoemde Totaalplan 2010-2020 is een grote opknopbeurt van het Centrumgebied van het Park. Onderdeel daarvan is ‘Het Hoge Veluwe Huis’ op het Marchantplein, een verzamelgebouw met eigen horeca, een Parkwinkel, een informatiebalie en multifunctionele zalen. Van Voorst tot Voorst: “Voor het realiseren van de plannen hebben we (in 2010) 10 jaar uitgetrokken, onder voorbehoud van de financiering. Aan de fondsenwerving wordt gewerkt. We hebben daar een speciaal fonds voor opgezet, het Hoge Veluwe Fonds, onder voorzitterschap van Kees van Lede, voormalig lid van de Raad van Toezicht. We proberen het bedrijfsleven en ook de vermogende en minder vermogende particulier over te halen zich te verbinden aan het nieuwe hart van De Hoge Veluwe. We hebben in 2011 anderhalf miljoen euro van de Nationale Postcode Loterij gekregen, geld bestemd voor natuurprojecten. In 2013 is van dit bedrag 658.290 euro besteed aan het project Herstel van de natte natuur. Het saldo per 31 december 2013 bedraagt 590.443 euro. Dankzij de gift van de Postcode Loterij hebben we

zogenaamde ‘cofinanciering’ weten binnen te halen, een aantal tonnen.

In 2013 is de architectenkeuze voor Het Hoge Veluwe Huis – de werktitel! – afgerond. De keuze is gevallen op de combinatie van architectenbureaus Monadnock en DeZwarteHond. Er zijn inmiddels ontwerpschetsen gemaakt. Je zou het een groot landhuis voor alle bezoekers kunnen noemen. Als we kijken naar de aantrekkelijkheid voor de bezoeker, maar ook naar het verhogen van de inkomsten via klantbestedingen, dan liggen er echt gouden kansen in het Centrumgebied!”

Hart van de Veluwe

In het najaar van 2013 zijn twee in- en uitsprongen voor het wild open gegaan, één in het oosten en één in het westen van het Park. Dit maakt de uitwisseling van wild tussen het Deelerwoud (in het oosten) en Planken Wambuis (in het westen) en Het Nationale Park De Hoge Veluwe mogelijk. Het verlagen van de rasters is een gevolg van afspraken die het Park in 2011 heeft gemaakt met de provincie Gelderland (de ‘packagedeal’) rond ‘Veluwe 2010’, het plan om te komen tot een minder versnipperde Veluwe. Van Voorst tot Voorst: “Hekken blijven voor ons Nationale Park van levensbelang. We zijn voor onze exploitatie vrijwel volledig afhankelijk van de inkomsten van betalende bezoekers. Maar de rasters zijn ook be-

langrijk met het oog op de bescherming van het landschap en de soortenrijkdom in het Park. De migratie van grote hoefdieren kan daar nadelige effecten op hebben. Experimenten met oplopende grofwildstanden zijn niet aan ons besteed. Die leiden tot overlast bij burens en brengen de bosverjonging en biodiversiteit in gevaar. We zijn in 2012 begonnen met een gecombineerd langlopend onderzoek naar de migratie van het roodwild om te bekijken wat de effecten van de rasterverlaging precies zullen zijn voor de beschermde flora en fauna. Ons belang is een evenwichtige grofwildpopulatie, gezond en naar draagkracht van het terrein. Dat gaan we door middel van wetenschappelijk onderzoek zorgvuldig monitoren.”

Biodiversiteit en onderzoek

Het onderwerp is al even aangesneden: biodiversiteit. Door de vele verschillende landschapstypes herbergt het Park veel verschillende plant- en diersoorten. De biodiversiteit is hoog en van hoge kwaliteit. Het verhogen van de biodiversiteit is een beleidsdoel van het Park: “Dat mag men ook van ons verwachten. Het is heel eenvoudig, we hebben een groot terrein dat in het hart ligt van één van de grootste Nederlandse Natura 2000-gebieden. De hoge zandgronden van de Veluwe. Als wij ons niet druk zouden maken over

biodiversiteit, nou, dan doe je iets niet goed! Het is voor ons een erezaak om hoog te scoren op dit onderwerp. Het is dan ook één van onze kernactiviteiten, het bevorderen van maatregelen die de biodiversiteit versterken en verhogen. We hanteren een hoge standaard en houden die ook in stand. Het is onze overtuiging dat biodiversiteit gebaat is bij actief natuurbeheer. Bij het actief in stand houden of herstellen van veel verschillende landschapstypen. Meerdere biotopen. Dat vraagt om voortdurend ingrijpen. Kappen van bos, open houden van heide, ingrijpen in de waterstanden... De natuur is ermee gebaat, maar het maakt ons als nationaal park ook interessant voor bezoekers. Waar kun je in Nederland nog de ervaring hebben van een hemel vol veldleeuwen? Biodiversiteit is één van de bestaansredenen van ons Park. Het is een waarde op zich en het zorgt er ook voor dat we als organisatie iets te vertellen hebben over dit onderwerp. Bijvoorbeeld bij het opstellen van de nieuwe Natuurwet, onze mening wordt daarbij gehoord. Het Nationale Park De Hoge Veluwe is de groene schatkamer van Nederland, hoe meer onderzoek we doen hoe duidelijker dat wordt, en hoe duidelijker je dat ook kunt communiceren. Onderzoek dient de wetenschap, zeker, maar het zorgt er ook voor dat we als organisatie ons belang voor de buitenwacht goed duidelijk kunnen maken.”

Het jaar in vogelvlucht

Januari 2013

De traditionele winterlezingen werden ook dit jaar weer goed bezocht. Onderwerpen waren de grote restauratie van Jachthuis Sint Hubertus, het leven van Anton Kröller en als derde de gevolgen van de huidige klimaatverandering. Net als vorig jaar werd er in januari haardhout verkocht aan bezoekers. Stoken met hout van De Hoge Veluwe is populair, er is een wachtlijst voor de liefhebbers.

Februari 2013

Een tentoonstelling met tekeningen van Peter van Straaten in het Bezoekerscentrum trekt veel pers en bezoekers. Omroep Gelderland,

Het NRC Handelsblad en de lokale media besteden aandacht aan de expositie. Ook komt het Park in de publiciteit met een Sneeuwsafari en een achtergrondartikel over het werk van boswachter Henk Ruseler.

Dergelijke media-aandacht is een belangrijk middel om het aanbod van het Park bij het grote publiek onder de aandacht te houden. Ook internet en de sociale media spelen hierbij een steeds grotere rol. Het managementteam van het Park en de medewerkers van de afdeling Marketing en Communicatie krijgen regelmatig mediatraining om hiermee op een effectieve manier om te gaan.

Maart 2013

Op paaszonndag verstoppt de paashaas 500 gekleurde eieren in het Park. Kinderen kunnen op zoek naar het 'gouden ei' om zo een leuke prijs te winnen. Het Park organiseert naast reguliere projecten met scholen regelmatig speciale activiteiten voor kinderen. Die worden altijd goed bezocht. Aan het vier maanden durende schoolproject Van luchtkasteel tot dassenburcht nemen in 2013 zes scholen uit de regio deel. Leerlingen maken in het Park een 'tijdreis' naar het verleden van de Veluwe. Deze maand worden de contacten met vooral Duitse touroperators

weer aangehaald. Er is in de grensregio en vanuit Noordrijn-Westfalen een toenemende belangstelling voor Parkbezoek. De touroperators zijn een belangrijke schakel om in contact te komen met de Duitse markt.

April 2013

In april verschijnt een belangrijk rapport over de economische effecten van Het Nationale Park De Hoge Veluwe en het Kröller-Müller Museum. Onderzoeksbureau ZKA Consultants & Planners berekent dat Park en Museum samen zorgen voor 70 miljoen euro aan bestedingen in de regio door toeristen. Dat is goed voor een werkgelegenheid van ongeveer 1.400 banen. Het onderzoek stelt vast dat de combinatie Park en Museum grote faam en bekendheid hebben, zowel nationaal als internationaal. Eind april worden bij extreem slecht weer de Highland Games gehouden. 190 leerlingen van een

aantal tweetalige scholen uit de regio doen mee aan deze sportieve krachtmeting. Het uit Schotland overgewaaide fenomeen wordt dit jaar gewonnen door middelbare school 't Atrium uit Amersfoort. De plannen om van de Highland Games een nationaal evenement te maken met voorronden in alle Nationale Parken wordt vooralsnog door gebrek aan financiering niet uitgevoerd.

Mei 2013

Net als het 'dauwtrappen' begint het Vroege Vogelconcert een traditie te worden in het Park. Het klassieke muziekensemble Quinétique speelt dit voorjaar speciaal gecomponeerd werk en improviseert op de vogelzang aan de voet van de Franse Berg. Het concert is erg populair. Het wordt gehouden tussen 6 en 8 uur in de morgen bij de fundamenten van het Grote Museum. Dit is een overgangsgebied tussen bos en heide waar veel verschil-

lende vogelsoorten te horen zijn. Er verschijnt een evaluatie van het korhoenderproject in het Park. Dr. Dave Baines van Game and Wildlife Trust (Engeland) heeft zeer gedetailleerd onderzocht hoe het met het herintroduceren van het korhoen in het Park staat. Hij doet verschillende nuttige aanbevelingen om het succes van de herintroductie te verbeteren. Baines werkt ook mee aan een voorlichtingsfilm waarin de herintroductie aan het publiek wordt uitgelegd.

Juni 2013

De grote renovatie van Jachthuis Sint Hubertus is nu vrijwel afgerond. De installaties zijn vernieuwd, er is schilderwerk gedaan, er is onderhoud gepleegd aan metsel- en voegwerk en het dak. Het interieur van het uit 1920 daterende huis is nog niet teruggeplaatst, dat zal in het najaar gebeuren. Tijdens speciale rondleidingen krijgen bezoekers nu de kans om het Jachthuis 'naakt'

te zien, met lege kamers. Vanaf oktober 2013 is het Jachthuis weer ingericht en is het weer open voor de normale rondleidingen. De officiële oplevering van de renovatie is in 2014.

Het Park doet een aanvraag voor een Europese LIFE+ subsidie onder de titel 'Biodiversity rocks'. Het gaat om een innovatief plan om de bodemopbouw van droge zandlandschappen te herstellen door het aanbrengen van steenmeel. Steenmeel (gemalen dieptegesteente of vulkanisch gesteente) hoeft naar verwachting maar eenmaal te worden aangebracht voor langdurig systeemherstel. Dure beheermaatregelen als herhaaldelijk maaien, plaggen, branden of bekalen zijn dan minder vaak nodig. Het plan past in de aanpak om de biodiversiteit van het droge en voedselarme zandlandschap van de Veluwe te herstellen. De Veluwe is door de regering aangewezen als één van de Natura

2000-gebieden en is daarmee onderdeel van een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden. Dit netwerk vormt de hoeksteen van het beleid van de EU voor behoud en herstel van biodiversiteit.

Juli 2013

In het Park zijn veel vleermuizen te zien. Dat is niet toevallig, het Park besteedt veel aandacht aan het behoud van deze beschermde diersoort. Zo zijn er bijvoorbeeld oude bunkers en voederkelders in het Park ingericht als overwinteringsplekken. De vleermuizenstand in het Park wordt al 22 jaar op rij bijgehouden. Die tellingen laten een gestage verbetering van de populaties zien. Deze maand is daar een primeur bij: voor het eerst wordt er een zwanger vrouwtje van de in Nederland zeldzame bosvleermuis gesignaleerd. Dat betekent dat er ergens in het Park een broedkolonie van deze vleermuissoort moet zijn.

Augustus 2013

Het Park begint met verschillende projecten gericht op herstel van 'natte natuur'. Het gaat om de Veentjesweide en plekken bij de Kronkelweg en in het Deelense Veld. Het zijn biotopen met hoge ecologische potentie waardoor gerichte beheeringrepen de biodiversiteit relatief eenvoudig kan worden vergroot. De projecten worden mogelijk gemaakt door bijdragen van de Nationale Postcode Loterij, enkele kleinere fondsen en de provincie Gelderland. Met de provincie is inmiddels ook een intentieverklaring gesloten om te komen tot een meerjarig gebiedscontract voor de periode 2014–2020. Daarin worden afspraken gemaakt over ruimtelijke ontwikkeling, natuurontwikkeling en cofinanciering van Europese Natura 2000-habitatprojecten als LIFE+. Verschillende publieksactiviteiten trekken in augustus veel bezoekers. Zo worden het Nederlands kampioenschap burlen, Hongaarse

gastronomisch en cultureel festival en de Dag van het Paard gehouden in het Centrumgebied. Paardrijden buiten de paden is in het Park overigens het gehele jaar door toegestaan.

De jaarlijkse houtverkoop zorgt in 2013 voor 360.000 euro aan inkomsten. Houtkap is onderdeel van het reguliere landschapsonderhoud en het maakt bosverjonging mogelijk. De inkomsten van de houtverkoop dragen bij aan de exploitatie van het Park.

September 2013

September is de bronstmaand van de edelherten. Dat trekt traditiegetrouw veel bezoekers. Er worden veel extra activiteiten rond de bronst georganiseerd: excursies

met de boswachters en natuurgidsen van de Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe, bronstavonden voor relaties van het Park en veel educatieve activiteiten. Voor het eerst werden er kinderbronstrondleidingen georganiseerd. Het wildbeheer in het Park verloopt in 2013 goed. Jaarlijks wordt vastgesteld hoeveel wild er moet worden bejaagd om te komen tot een evenwichtige populatie voor het Park. De afschotquota die in het Park worden gehaald liggen ook in 2013 boven het gemiddelde van de Veluwe.

Alleen het verminderen van de populatie 'zwartwild' (de wilde zwijnen) verloopt moeizaam. Door het warme weer en het grote voedselaanbod laten de wilde zwijnen

zich slecht zien.

Als onderdeel van de afspraken met de provincie (de 'package-deal' uit 2013 en het project Hart van de Veluwe) is er een tweetal in- en uitsprongen in de rasters om het Park gemaakt. In het Park zijn 55 camera's geplaatst om de migratie van het wild te onderzoeken. De camera's zijn onderdeel van een vijf jaar durend breder onderzoek naar de gevolgen van de rasterverlaging. Er is afgesproken dat de verlaging van de rasters geen nadelige invloed op de biodiversiteit van het Park mag hebben.

Oktober 2013

Tijdens de jaarlijkse Wandeldag wordt een nieuwe wandelroute geopend, een 'belevingsroute' van

één kilometer achter het Bezoekerscentrum. De route is speciaal geschikt voor ouderen, mensen die slecht ter been zijn of mensen met een beperking. Eventueel kan daarbij gebruik worden gemaakt van een gratis 'Witte Rolstoel'. Want dankzij een sponsor heeft het Park nu naast de al bestaande 1.800 Witte Fietsen en 50 Witte Sleeën ook 3 Witte Rolstoelen.

De jaarlijkse Hoge Veluweloop is weer een groot succes. Het evenement wordt voor de negende keer gehouden. Er verschijnen ongeveer 3.000 hardlopers aan de start. Dat is een derde meer dan vorig jaar. Ongeveer 200 kinderen lopen de 'Moeffie Mijl' en zo'n 400 lopers doen mee aan een nieuw onderdeel van het hardloopprogramma, een 'trailrun'. Het parcours ligt daarbij grotendeels op onverhard terrein en buiten de paden. Evenals vorig jaar is het hardloopevenement ingebed in

een 'beweegweekend' waarin ook kan worden gewandeld. Het loop-evenement is inmiddels landelijk bekend en wordt mogelijk gemaakt door de inzet van een groot aantal vrijwilligers.

November 2013

In de zomer van 2013 kunnen ruim dertig bekende Nederlandse schrijvers en journalisten overnachten in een tent van Beter Boeren-Bed. Dit is een bedrijf dat vakanties en overnachtingen in werkende boerenbedrijven aanbiedt. De tent is uitgevoerd zonder stroom of andere luxe voorzieningen en staat in het open veld bij een zandverstuiving. De deelnemers waren onder meer Ronald Giphart, Freek de Jonge, Thierry Baudet en Govert Schilling. Ze schreven over hun ervaringen, de verhalen zijn te lezen op de website van het Park. De actie zorgt voor veel media-aandacht.

December 2013

Het totale bezoekersaantal in 2013 komt uit op 516.456. Een stijging ten opzichte van de 496.643 bezoekers in 2012. Het aantal verkochte Beschermerskaarten (jaarkaarten) blijft met ongeveer 15.000 stuks stabiel. Ongeveer 320.000 bezoekers kwamen in 2013 het Bezoekerscentrum binnen, zo'n 175.000 liepen door naar het Museonder. Deze aantallen zijn ongeveer gelijk aan die van vorig jaar. De Parkwinkel sluit het jaar af met een omzet van 356.000 euro. Een stijging van 9% ten opzichte van 2012 (326.000 euro). De omzet van de Theekoepel komt met 62.000 euro lager uit dan 2012 (72.000 euro). Het lagere resultaat is het gevolg van het beperkte aantal rondleidingen dat in Jachthuis Sint Hubertus kon worden gehouden vanwege de restauratie.

Biodiversiteit en onderzoek

A group of six people, three men and three women, are standing on a wooden boardwalk that spans across a calm pond. They are dressed in outdoor, casual attire, including jackets and trousers. The background features a line of bare trees and a clear sky, suggesting a late autumn or winter setting. The water in the pond is still, creating a clear reflection of the people and the trees above. The overall atmosphere is serene and natural.

Ecologie en bedrijfsvoering

Jakob Leidekker
Hoofd Bedrijfsvoering

“Wij zijn mensen van de praktijk. Wetenschap en onderzoek zijn belangrijk, maar je moet oppassen dat de dagelijkse bedrijfsvoering niet de speelbal van juristen en onderzoekers wordt...”

Veel onderzoek

Jakob Leidekker en zijn team zijn verantwoordelijk voor de bedrijfsvoering van Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Het zijn mannen van de praktijk.

“Mensen die nog weten dat je nat wordt als het buiten regent” noemt hij het graag. In zijn functie heeft hij te maken met veel wetenschappelijk onderzoek dat in het Park wordt gedaan. “Over de afgelopen 10 jaar heb ik na een snelle inventarisatie alleen al zo’n 40 titels gevonden.” Leidekker noemt er een paar. “Een onderzoek naar ‘grillige clusters en stuwend zand’ bijvoorbeeld... En een habitatonderzoek naar de cultuurhistorie van oud eikenbos. En deze, zojuist begonnen, een archeologisch onderzoek naar oude karresporen in samenhang met beplanting...”

Er wordt heel veel specifiek onderzoek gedaan. Vooral ecologisch, maar ook archeologisch, geologisch en historisch onderzoek. Soms is het onderzoek van een klein groepje of een student, soms is het grootschaliger, van instituten of universiteiten. Daarnaast loopt natuurlijk de permanente monitoring van veel planten en diersoorten in het Park. Dat wordt onder meer gedaan door vrijwilligersgroepen van de Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe. Sommige van die onderzoeken lopen al 30 jaar. Je kunt wel stellen dat iedere vierkante meter van het Park ooit onderwerp van een of ander onderzoek geweest is.”

Toetsen van beheer

Leidekker en zijn team ondersteunen en faciliteren onderzoek in het Park zo veel mogelijk. Met informatie, maar ook in praktische zin. “Dat is voor ons een vanzelfsprekendheid. En bovendien is meewerken aan

onderzoek ook interessant voor het beheer, voor de bedrijfsvoering. We dienen de wetenschap, maar ook wij willen leren en vooruitkomen in de manieren waarop we met het landschap omgaan. Het is voor ons ook een vanzelfsprekendheid dat we het resultaat van onze beheermaatregelen toetsen met onderzoek. Veel onderzoek levert ons ook echt iets op. Het kan een onderbouwing geven van onze manier van landschapsbeheer. We streven daarbij naar variatie en een zo groot mogelijke biodiversiteit. Dat laatste kun je alleen toetsen met onderzoek.”

Aantrekkelijk

Onderzoek heeft ook een marketing- en PR-aspect. Leidekker: “Het is bij de voorlichting van het publiek belangrijk. Bijzondere soorten die worden gevonden, het feit dat we hier bijzondere vlinderpopulaties of vleermuispopulaties hebben, het maakt het Park aantrekkelijk om te bezoeken. De praktijk van het onderzoek is leuk voor de bezoekers om te zien. Onderzoekers met een kladblok in het veld worden vaak aangesproken en gevraagd wat ze aan het doen zijn, onze bezoekers zijn daar erg in geïnteresseerd.”

Speelbal

Onderzoek en beheer kunnen op gespannen voet staan, al wordt dat in de praktijk meestal snel opgelost. Leidekker: “Soms moet er een boom om met een nestkastje erin. Nou, dan bellen we even met de betrokken onderzoeker. De lijntjes zijn kort. Waar je wel voor moet oppassen is dat het succes van het onderzoek geen belemmering wordt voor het beheer in brede zin. Heel soms komt het voor dat ik over een bepaalde boom of een bepaald gebied minder zou willen weten. Als je bijvoorbeeld in een bepaald gebied meer structuur in het bos wil aanbrengen, of bos wil omkappen om nachtzwaluwen weer een kans te geven, dan kan het voorkomen dat er allerlei regeltjes zijn die dat verhinderen. Wetenschap en onderzoek zijn belangrijk, maar je moet oppassen dat de dagelijkse bedrijfsvoering niet de speelbal van juristen en onderzoekers wordt. Sommige wetten zijn te streng. Wij staan op het standpunt: vertrouw ons in onze omgang met de natuur, en reken ons achteraf af op het resultaat van ons beheer in plaats van alles vooraf dicht te timmeren. De ecologische rijkdom en de biodiversiteit in ons Park zijn de bewijzen van ons consistente beheer.”

Wildbeheer en biodiversiteit

Johan Wensink
Jachtopzichter

“Werken in Het Nationale Park De Hoge Veluwe, ik vergelijk het wel eens met militaire dienst. Het is hollen of stilstaan. Soms heb je op een dag duizend mensen binnen en dan gebeurt er niks, soms zijn er heel weinig bezoekers en dan ben je heel druk met een calamiteit of een ongeluk. En het werk houdt zich niet aan de kantooruren!”

Gastheer en jager

Johan Wensink is jachtopzichter en heeft, zoals alle medewerkers van het Park, een sterke publieksfunctie. Gedurende het hele jaar is hij gastheer voor de bezoekers in het Park. Daarnaast is hij druk met het faunabeheer: als jager, als toezichthouder en aanspreekpunt voor andere jagers. Vooral tijdens de uitvoering van de jacht – van 1 juli tot 15 augustus – is het aanpoten. Als man van de praktijk is hij goed op de hoogte van het gedrag van het wild. In oktober 2013 gingen op twee plekken de rasters omlaag. Edelherten, damherten, reeën en wilde zwijnen kunnen nu migreren met de buurgebieden.

Wildmigratie

De verplaatsing van wild blijkt voornamelijk gering te zijn. Wensink: “De verwachting was dat er veel damherten uit het Deelerwoud het Park in zouden komen, een soort die we hier niet hebben. Tot nu toe zien we dat nog niet. Er is één jong damhert gezien. Ik heb contact met de collega wildbeheerders bij de bureaus gehad, die zeiden in koor ‘dat gaat nog even duren’. In het begin zal er misschien een spitsertje – een jong mannetje – binnen lopen, of een kniepertje – een tweejarig dier – maar verder niet. Pas na verloop van tijd komen de hinds. Tot nu toe klopt dat aardig. Er zijn ook nog geen herten van ons op de andere terreinen gesignaleerd. Van de varkens is er één keiler van het Planken Wambuis bij ons binnengekomen. Waarschijnlijk zijn neus achterna, achter een vrouwtje aan tijdens de ‘rauschtijd’, de paartijd van de wilde zwijnen. Ja, jammer, je maakt die in- en uitsprongen

toch niet voor niks. Ik verwacht wel dat er in de komende bronstijd flink wat herten zullen gaan lopen. Rondom het Bosje van Staf leeft nu een vrij grote groep mannetjes. Daar gaan er een flink aantal van vertrekken."

Wildbeheer

Het Nationale Park De Hoge Veluwe voert een actief wildbeheer. Het vaststellen van de aantallen dieren gebeurt ieder jaar in de lente, er wordt dan in het veld geteld. In het Park is plaats voor ongeveer 200 herten, 200 moeflons, 200 reeën en 50 wilde zwijnen. Die aantallen worden door middel van de jacht stabiel gehouden. Wensink: "Behalve de reeën, die worden nu al een paar jaar niet meer bejaagd. Je ziet dat de populatie eerst wat toeneemt, maar het stabiliseert zich na een jaar of twee op wat het terrein aankan, aan het beschikbare voedsel. Bij de varkens kan je dat niet doen. Ik zeg wel eens, varkens, het zijn de koolmezen van het grofwild. Ze planten zich snel voort. Een vrouwtje krijgt per jaar ongeveer vijf jongen. In een ecosysteem met grote jagers, wolven bijvoorbeeld, worden er daar vier van opgegeten. Die rol moet de mens vervullen door te bejagen, anders neemt de stand exponentieel toe met alle nadelige gevolgen van dien."

Biodiversiteit

Zo'n nadelig gevolg kan zijn dat de wilde zwijnen kwetsbare landschapstypen of beplanting verstoren. Dat heeft een nadelig effect op de soortenrijkdom van het Park. Wensink: "Wildbeheer draagt bij aan de biodiversiteit. Ik zeg altijd: het landschap krijgt de soorten die het toekomst. De schrale bodem van de Veluwe bevordert bepaalde habitatten die brengen weer een zekere biodiversiteit met zich mee. Je vindt hier nachtzwaluwen, die zul je in de veel rijkere Achterhoek niet aantreffen. Maar wij hebben dan weer geen wielewalen. Het is maar welke keuze je maakt in het beheer. Wat wil je met de natuur in Nederland? Grootschalige procesnatuur of op kleine schaal 'tuinieren'?"

Het Park heeft gekozen voor 'van alles een beetje'. Voor veel verschillende landschapstypes. Het past goed bij de Nederlandse mentaliteit. De Nederlander is als een boer op zijn erf, altijd een beetje prutsen. Die keuze voor actief beheer levert een hoge soortenrijkdom op."

Het Park als plek voor wetenschap

Frank Schreve
Voorzitter Raad van Toezicht

Het was 'niet echt een opvallend' jaar, zegt de voorzitter van de Raad van Toezicht Frank Schreve. "Het was een jaar waarin we zorg zijn blijven houden voor de invloed van de economische ontwikkelingen op de inkomsten van het Park." Die inkomsten zijn belangrijk, het Park ontvangt als particuliere stichting weinig structurele exploitatiesubsidies.

Duitse markt

De invloed van de economie viel uiteindelijk mee. Schreve: "Het bezoekersaantal is net iets hoger uitgevallen dan de 500.000 waarop we hadden gehoopt. Een verklaring daarvoor is niet makkelijk te geven. Een element daarvan kan zijn de samenwerking met het Kröller-Müller Museum. We hebben een gezamenlijke marketinginspanning gedaan in het Duitse Rijnland. We denken dat het gezamenlijke aanbod van

Park en Museum heel aantrekkelijk is voor de Duitse markt. Het gezamenlijke marketingplan is een voorbeeld van de nieuwe impuls die de samenwerking tussen Park en Museum heeft gekregen na het aantreden van een nieuwe museumdirectie in 2012. We willen meer samen gaan optrekken, het benaderen van de Duitse markt is daar een voorbeeld van."

Financiering centrumplannen

Een ander onderwerp dat speelde in 2013 zijn de plannen voor een nieuw Centrumgebied. Een duurzaam Hart voor De Hoge Veluwe met hoogwaardige faciliteiten en aanpassing of uitbreiding van be-

staande voorzieningen. Voor het realiseren van de plannen zijn, afhankelijk van de financiering, meerdere jaren uitgetrokken. Schreve: “We zijn met de planontwikkeling in 2013 weer een paar stappen verder gekomen. De architectenkeuze is gemaakt en er zijn nu eerste schetsen voor het ontwerp van een ‘Hoge Veluwe Huis’. Direct daarmee samenhangend zijn we in 2013 verder aan de slag gegaan met het vinden van financieringsbronnen voor de plannen. We hebben daarvoor onder meer het Hoge Veluwe Fonds opgezet, onder voorzitterschap van Kees van Lede die in 2013 is teruggetreden als lid van de Raad van Toezicht. We willen met dat Fonds subsidiënten vinden, donateurs, sponsors uit het bedrijfsleven en – al dan niet vermogende – particulieren, alsook steun van overheden. Het is voor het eerst dat we op deze manier financiering proberen te krijgen. We hopen dat zo een belangrijk stuk van de niet-commerciële onderdelen van de nieuwbouw gefinancierd kan worden. Het is echt een must, zonder deze financiering gaat het eenvoudigweg niet.”

Verlagen rasters

Schreve benadrukt dat het dan wel een ‘niet opvallend’ jaar mag zijn geweest, maar dat betekent niet dat er niet met veel aandacht is gewerkt aan het ‘reguliere’ bedrijf van het Park: “Er is gewerkt aan de

infrastructuur, aan het fauna- en het florabeheer, aan de toeristische aspecten... Het verlagen van de rasters, de nieuwe in- en uitsprongen voor het wild die in 2013 zijn gerealiseerd, zijn daar onderdeel van. We volgen samen met de directie zeer nauwlettend wat de gevolgen zijn op het landschap en op de biodiversiteit in het Park. Dat is zeker ook voor de wetenschap interessant.”

Wetenschap

Schreve: “We willen de wetenschap meer betrekken bij het Park. Er zijn langlopende banden met bijvoorbeeld de Wageningen UR, maar inmiddels ook met andere Europees opererende organisaties. We zijn als Park een onderdeel van de samenleving. Het bevorderen van de wetenschap past goed bij onze maatschappelijke rol en sluit aan bij onze algemene doelstellingen. We zijn immers een instituut ‘ten algemene nutte’, dus ook voor de wetenschap. De directie en bijvoorbeeld Theo Spek, lid van de Raad van Toezicht, maken zich daar sterk voor. Het Nationale Park De Hoge Veluwe is aantrekkelijk voor recreanten en bezoekers, en de grote rijkdom aan cultuurhistorie en aan landschappen, biotopen en plant- en diersoorten maakt het ook een interessante locatie voor wetenschap en onderzoek.”

Landschap als verhaal van het verleden

Theo Spek
lid Raad van Toezicht

“Voor mij als landschapshistoricus is Het Nationale Park De Hoge Veluwe een interessant onderzoeksgebied. Veel mensen denken dat ze een natuurlandschap zien, maar in feite stikt het van de menselijke sporen en de menselijke invloed. In het landschap zie je laag op laag het verhaal van menselijk ingrijpen door de eeuwen heen.”

Zichtbaar

Dat zegt Theo Spek, lid van de Raad van Toezicht van het Park. “Je zou kunnen zeggen dat ik onder meer in die Raad zit om het ‘belang’ van dat cultuurhistorische landschap te vertegenwoordigen. Om het interessante verhaal van het historisch gegroeide landschap zichtbaar te houden voor het publiek. Het is een belang dat overigens ook bij het management goed tussen de oren zit en wordt ondersteund met actief beheer.”

Leeg gebied

Het probleem is dat veel van het menselijk ingrijpen in het landschap van de Veluwe moeilijk te zien is voor het ongeoefende oog. Spek: “De Veluwe is nu een marginale plek. Leeg en schraal. Dat is in het verleden anders geweest. Vooral de gebieden bij de stuwwallen waren heel populair en zijn lang bewoond geweest. Vanaf de prehistorie tot in de middeleeuwen. Daar zijn overal nog sporen van terug te vinden als je weet waar je op moet letten. Echt zichtbare monumenten uit die periode zijn er niet meer, zoals gave grafheuvels of middeleeuwse vloeiaakertjes. Daarom heeft men lang gedacht dat het Park voor die tijds-

periode een 'leeg' gebied was. Het aardkundige verhaal is goed te vertellen, bij het verhaal van de prehistorische en historische bewoning is dat minder makkelijk. Toch zijn er sporen als je goed oplet. In 2010 zijn bijvoorbeeld resten gevonden van een vroegmiddeleeuwse nederzetting in het Oud-Reemsterveld. Daar is nu alleen nog een lichte verhoging in het uitgestoven heideveld van over."

Cultuurelementen

Spek: "Of neem nou zo'n Franse Berg in het Centrumgebied, een 14 meter hoog landduin. Een enorme structuur. Dat lijkt een natuurlijke wal met eikenbos. Maar het is begonnen als een door de mens aangebrachte beschermwal tegen het oprukkende zand. Opgeworpen als bescherming voor De Pampel, de nederzetting met akkerland die ooit ter hoogte van het museum en de beeldentuin lag. Zo zijn er heel veel cultuurlandschappelijke elementen in het gebied te vinden. Putten, wallen, oude markegrenzen, historische akkers, lanen... Ook moderne resten, uit de Tweede Wereldoorlog bijvoorbeeld. Structuren rondom Vliegveld Deelen, spoorlijntjes, rolbanen. Dat verhaal van de mens op de Veluwe willen we weer zichtbaar maken. Dat willen we onder meer doen in het vernieuwde Museonder dat over enkele jaren zal worden ontwikkeld. Maar we streven er ook naar om het ver-

haal ook buiten, in het landschap, beter zichtbaar te maken."

Internationaal belang

Dat wordt inmiddels ook al gedaan. Spek: "Door planmatig lanen te vervangen handhaaft het Park bijvoorbeeld bewust de lanenstructuur in het bosgebied bij Hoenderloo. Dat is de oude 19^e eeuwse landgoed-aanleg uit de tijd van Sickesz. Het landgoed dat werd gekocht door de Kröller-Müllers. En het is ook gedaan in het hart van het gebied, het terugbrengen van het stuivende zand bij De Pollen. Dat vind ik een van de mooiste landschapsprojecten van de afgelopen tien jaar! Ook de heide is natuurlijk een door mensen geschapen landschapstype. Daar is binnen de grenzen van het Park iets bijzonders mee aan de hand. We hebben 'natte' heide, gebieden die ondanks de hoge ligging en de zanderige bodem toch drassig zijn. Dat is een bijzonderheid in Nederland en Europa. Het is ook internationaal van belang om dergelijke zeldzame heidegebieden en de bijzondere biotopen en soorten die daar bij horen te onderhouden. Er zijn plannen om het areaal heide uit te breiden, door bijvoorbeeld bepaalde gebieden die zijn dichtgegroeid met vliegdennen weer open te maken. Heide is in Europese optiek waardevoller dan het veel algemenere dennenbos."

Niet 'op slot'

Het zichtbaar houden van de geschiedenis betekent niet dat er helemaal niets aan de uitgangssituatie van pakweg 1935 mag veranderen, volgens Spek: "Je kunt het landschap niet 'op slot' zetten, hoewel er in het erfgoedbeheer altijd een spanning is tussen behoud van het oude en ontwikkeling van het nieuwe. De nalatenschap van het echtpaar Kröller-Müller is leidend bij het beheer, daar is iedereen in de organisatie zich erg goed van bewust. Dat zit bij alles wat wordt ondernomen goed tussen de oren. Het zorgt voor herkenbaarheid en het is het bestaansrecht van het Park. Maar je kunt het landschap wel degelijk 'doorontwikkelen' met respect voor wat is voorafgegaan. Je kunt het landschappelijk erfgoed en het verhaal van de vele cultuurlagen daarmee beter zichtbaar maken."

Contrasten

Spek: "Toen ik voor het eerst 'in functie' in het Park kwam, een aantal jaren geleden, viel me op dat de landschappen erg op elkaar begonnen te lijken. Het

voormalige landgoed verschilde bijvoorbeeld niet zoveel van de open wildbaan. Wat we nu doen is door middel van gerichte ingrepen en actief beheer de contrasten tussen de landschapstypes weer terugbrengen. In het noorden de strakke lijnen van het landgoed, bij de voormalige nederzetting van De Bunt de rechthoekige akkertjes en het beheerde productiebos, elders in het gebied de heide en het natuurlijker beheerde denbos... Veel contrasten. Het is mijn overtuiging, en die deel ik met de directie, dat een op die manier door de mens beheerd landschap zorgt voor een hogere biodiversiteit dan het minder intensief beheerde gebied van bijvoorbeeld de buurterreinen. Er is op de Veluwe veel discussie over de optimale manier van behouden, er zijn veel verschillende standpunten. Het heeft ook te maken met schaalgrootte en ontwikkelingstijd, maar door weinig te doen krijg je over het algemeen een meer uniforme natuur. Het Park wil iets anders laten zien: het verhaal van de invloed van de mens op het landschap. En de invloed die dat in positieve zin heeft op de biodiversiteit van het gebied."

Natuurbeheer in een dichtbevolkt land

Fred de Graaf

Voorzitter Raad van Advies

“In een dichtbevolkt land als Nederland moet je natuur altijd in een bredere context zien. Natuurbeheer is altijd een kwestie van geven en nemen. En daarbij is het zaak zoveel mogelijk kansen te pakken en zoveel mogelijk risico's te vermijden. Dat spel beheerst het Park heel goed.”

Goed geluisterd

Fred de Graaf trad medio 2012 aan als voorzitter van de Raad van Advies. Het jaar 2013 was zijn eerste 'volle' jaar in functie. “Een relatief rustig jaar...” noemt hij het. “En dat hoort ook zo voor een Raad van Advies!” De adviesraad komt twee keer per jaar bijeen. De Graaf: “Er spelen een aantal interessante onderwerpen waar we ons mee hebben beziggehouden. De plannen voor de nieuwe inrichting van het Centrumgebied bijvoorbeeld. De architectenkeuze, de financiering. We zijn het op grote lijnen eens met de koers van de directie, op details hebben we vaak zinnige opmerkingen en aanvullingen waar ook ter-

dege naar wordt geluisterd. We zijn niet voor niets een Raad van Advies, we hebben veel specifieke kennis en ervaring in huis. Zeker ook op het gebied van bezoekersstromen en bezoekerswensen. Daar wordt dankbaar gebruik van gemaakt. Verder is er veel aandacht gegaan naar de afronding van de restauratie van Jachthuis Sint Hubertus en de Theekoepel. Een grote klus, een operatie op grote schaal. Petje af voor de restaurateurs!”

Biodiversiteit

Biodiversiteit ligt De Graaf na aan het hart. “Het onderwerp is nauw verweven met het Park. Met het dierenleven en het plantenleven. De hoge graad van biodiversiteit heeft te maken met de diversiteit aan landschappen die we hebben. De stuifzanden, de drassige gebieden. Gebieden die we actief onder-

houden: in 2013 is de natte heide bijvoorbeeld deels hersteld door het gebied vochtiger te maken. Er wordt druk gewerkt aan het onderhoud van de oude laanstructuren in het gebied. Veel beheer en veel onderzoek is specifiek gericht op het behoud van die landschappen en daarmee op het behoud van de biodiversiteit.”

Rasters

Ook het voornemen tot rasterverlaging is uitgebreid in de Raad van Advies aan de orde geweest. De Graaf: “Het Park is lang bezig geweest om de wildstand zo te reguleren dat er een goed evenwicht is tussen wild en landschap. Dat evenwicht is mogelijk dankzij de rasters. Als je die deels opent is het even afwachten wat daarvan de gevolgen zijn. Dat wordt nu onderzocht. De verlaging van de rasters is het resultaat van het uitvoeren van een afspraak met de provincie Gelderland. Het is een afspraak die we graag gestand doen, maar waar wel iets tegenover moet staan. Zo hebben we afgesproken dat het openen van de hekken geen nadelige gevolgen mag hebben voor de biodiversiteit in het Park. Natuurbeheer in een dichtbevolkt land is altijd een kwestie van geven en nemen. Zoals gezegd, dat spel beheerst het Park heel goed.”

Benader de bezoeker met kwaliteit

Guus Borger

Voorzitter Adviescommissie Natuurbeheer

“De natuur op Het Nationale Park De Hoge Veluwe is voor een belangrijk deel het product van menselijke omgang met het landschap” zegt Guus Borger. “Het gebied heeft een lange bewoningsgeschiedenis. Het heeft daardoor niet alleen een hoge natuurwaarde gekregen, maar ook een hoge cultuurhistorische waarde. Die twee zijn verbonden.”

Cultuurhistorische Visie

Borger: “Het Park heeft als een van de eerste terreinbeheerders in Nederland een integrale visie ontwikkeld over hoe we om kunnen gaan met de combinatie van ecologische kwaliteit en cultuurhistorische kwaliteit. Dat is aan het eind van 2010 vastgelegd in de Cultuurhistorische Visie die ook nu nog de basis biedt voor het beleid van het Park. Het Park is

een voorloper op dit gebied, het is het eerste grote natuurterrein waar vanuit een integrale toekomstvisie wordt gewerkt. Er begint nu ook bij andere terreinbeheerders in Nederland interesse te komen voor een dergelijk integraal beheer.”

Kwaliteit

Bij het opstellen van die Cultuurhistorische Visie is eerst een uitgebreide inventarisatie gemaakt. Borger: “Je ziet dan hoe ecologische kwaliteit rechtstreeks verband houdt met de cultuurhistorie. Dat zorgt er nu voor dat het Park hoog scoort op Rode Lijstsoorten

bijvoorbeeld. Het wijst erop dat we een uniek gebied hebben. De Visie geeft de mogelijkheid om die unieke aspecten goed in de etalage te zetten. We kunnen er een breder publiek mee aanspreken. We zitten nu in de implementatiefase van de Cultuurhistorische Visie. Ik zeg dan altijd: 'toekomst is niet te maken, maar wel te sturen'. We hebben het instrument in handen om de brede belangstelling die er voor het Park is te versterken en méér mensen te trekken. We zijn rijk in natuur, en ook in cultuur. Het is belangrijk om dat te benadrukken en om die verbanden te laten zien. We worden als particulier park minimaal gesubsidieerd, we zijn afhankelijk van de bestedingen van onze bezoekers. Die bezoekers moet je met kwaliteit benaderen. En die kwaliteit hebben we volop in huis."

Adviescommissie Natuurbeheer

Borger is als historisch geograaf voorzitter van de Adviescommissie Natuurbeheer van het Park. De commissie begeleidt onderzoek en adviseert het management van het Park. "Het bijzondere is dat zowel wetenschappers als praktijkmensen zitting hebben in de commissie. In het Park werken veel vrijwilligers van de Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe. Die houden zich onder meer bezig met inventarisaties en onderzoek, zowel op ecologisch vlak als op cultuurhistorisch vlak. De inzet van de vrijwilligers is enorm en het levert veel belangrijke data op. Dat krijgt wetenschappelijke onderbouwing en sturing vanuit de Adviescommissie Natuurbeheer. Dat is best bijzonder: een orgaan waar liefhebbers en professionele deskundigen op niveau in gesprek zijn. Samen aan het werk om de kwaliteiten van het Park beter in beeld te krijgen. En samen aan het werk om een breder publiek daarmee in aanraking te brengen."

De natuur als medicijn

Klaus Hackländer

Univ.Prof. Dipl.-Biol. Dr.rer.nat. Universität für Bodenkultur Wien

Grootschalig onderzoek

Dat zegt professor Klaus Hackländer uit Wenen. Hij is onderzoeksleider van het grootschalige onderzoek naar de effecten van het verlagen van de rasters rond het Park. Voor dat onderzoek worden onder meer heren 'gezenderd' en worden verplaatsingen van het wild gevolgd met camera's. Er wordt geprobeerd een zo compleet mogelijk beeld van de effecten van de rasterverlaging te krijgen. Op de wildstand, maar ook op bijvoorbeeld bosverjonging en de vlinderstand. Het onderzoek loopt vijf jaar en wordt onder aanvoering van Hackländer uitgevoerd door onderzoeksbureau Alterra, Wageningen UR, de Vlinderstichting en Bokdam Advies.

"Ik stel de gastvrijheid van het Park op prijs. Ik ben onder de indruk van de motivatie en het innovatieve denken van het team van Bedrijfsvoering. Het is zeldzaam dat een nationaal park de samenwerking zoekt met de wetenschap. En dan niet alleen omdat ze de resultaten nodig hebben om politieke redenen, maar omdat ze willen bijdragen aan de natuurwetenschap."

Veldwerk

Hackländer is in de onderzoeksperiode regelmatig zelf in het veld te vinden. Hij zegt: "Veldwerk is in de wetenschap zeldzaam aan het worden. Ik beleef er veel plezier aan. Het is noodzakelijk om een goed inzicht in de kwaliteit van de data te krijgen. En zicht op de factoren die de resultaten kunnen beïnvloeden. Veldwerk zou voor de onderzoeker eigenlijk verplicht moeten zijn!" Het landschap van Het Nationale Park De Hoge Veluwe doet hem denken aan dat van de Lüneburger Heide in Saksen, al zijn er verschillen. "De Hoge Veluwe is een uniek landschap met een bijzondere vorm van vegetatie. Een fascinerend gebied. Sommige habitatten zijn zeldzaam, de combinatie met zichtbaar wild maakt het Park een geweldige plek om te bezoeken. Ik zie overigens geen tegenstelling tussen toeristisch belang en ecologisch belang. Het is belangrijk dat bezoekers natuur en ecologie leren kennen. Het publiek is erg geïnteresseerd in het

wetenschappelijke werk dat we doen. Bezoekers komen vaak vragen wat we aan het doen zijn en tonen dan veel interesse.”

Bron van biodiversiteit

Hackländer krijgt veel steun bij zijn onderzoek. “De ondersteuning kan niet beter. Ik krijg alle informatie waar ik om vraag en alle databases zijn beschikbaar.” Over het natuurbeheer van het Park zegt hij: “Het Park is een mooi voorbeeld van de verbinding tussen natuurbehoud en gebruik. Zonder parkbeheer, de hekken en het wildbeheer zou dit landschap verdwenen zijn. Door het gebruik is het waardevol geworden, en dat geeft de gebruikers weer een prikkel om ervoor te zorgen. ‘Gebruik’ is een eerste voorwaarde voor veel natuurbeschermingsacties geworden.” Hackländer ziet een rol weggelegd voor het Park in relatie met biodiversiteit: “In het Park zijn resten te vinden van Nederlandse biodiversiteit.

Het is spijtig dat het leefgebied van sommige planten en insecten in Nederland zo versnipperd is. Maar het Park is een grote bron van biodiversiteit. Voor toekomstige verbindingzones en bij herintroducties bijvoorbeeld.” Hij sluit af: “Kortom, het Park en het landschap met zijn team en managementstrategie is niet alleen een schat voor Nederland, het is ook een prachtige onderzoeklocatie voor ecologen en natuurbeheerders.”

Spannende en afwisselende natuur

Jan Jacob van Dijk
Gedeputeerde provincie Gelderland

Er is lang geen subsidierelatie geweest tussen de provincie Gelderland en Het Nationale Park De Hoge Veluwe, legt gedeputeerde Jan Jacob van Dijk uit. “We hanteerden als provincie lange tijd de voorwaarde dat een natuurterrein gratis toegankelijk moest zijn om in aanmerking te komen voor een bijdrage. Dat was een verordening. Dat ‘gratis’ is inmiddels komen te vervallen.”

Publieke openstelling

Van Dijk legt uit: “We vinden dat natuur toegankelijk moet zijn voor publiek. Althans, als de beherende instantie in aanmerking wil komen voor een bijdrage in de kosten van het natuurbeheer. Publiek geld, dan ook publieke openstelling. Maar we vinden niet meer dat die publiekstoegankelijkheid gratis moet zijn. Dat heeft te maken met veranderende inzichten over het ‘verdienmodel’ van natuurbeheer. Het is een goede zaak als terreinbeheerders op andere manieren gaan nadenken over het financieren van de kosten van natuurbeheer. Toegangsgeld vragen, zoals het Park dat doet, is een mogelijkheid. Wat ons betreft kan dat als de opbrengsten gebruikt worden aan het in stand houden van de natuur.”

Verschillende visies

Met die verandering is de lucht tussen Het Nationale Park De Hoge Veluwe en de provincie Gelderland aanzienlijk opgeklaard. Van Dijk: “Ja. De samenwerkingsrelatie tussen de provincie Gelderland en Het Nationale Park De Hoge Veluwe is nu goed. Er zijn geen belemmeringen. De provincie maakt zich overigens sterk voor een goede onderlinge relatie tussen alle terreinbeheerders op de Veluwe. Dat is niet altijd even makkelijk. Er bestaan tussen terreinbeheerders veel verschillende visies op natuurbeheer en bijvoorbeeld faunabeheer.”

Hart van de Veluwe

Het Park heeft in de herfst van 2013 op twee plaatsen de hekken verlaagd. Van Dijk: “Dat is een goede zaak in het licht van het verminderen van de rasters en de hekken op de Veluwe, zoals de provincie dat voorstaat.”

We hebben al in 2000 die wens geformuleerd in het plan 'Veluwe 2010', het Hart van de Veluwe. Het Park doet daar met de verlaging van de rasters aan mee. We werken hard aan het rasterbeleid, we hebben daar onlangs weer een notitie over voorgelegd aan Provinciale Staten. Rasters en hekken op de Veluwe, het is en blijft een gevoelig punt. We vinden in het algemeen dat rasters alleen in noodzaak mogelijk moeten zijn. Als de verkeersveiligheid er om vraagt, of als het terrein kapitaalintensief of gevoelig is voor vraatschade. Als die onderwerpen niet spelen, zijn rasters in onze ogen niet nodig. Rasters zijn dan ook geen alternatief voor afschot van bijvoorbeeld herten. Het aantal herten moet door de terreinbeheerder binnen de perken worden gehouden, als onderdeel van het gehele faunabeheer. Het plaatsen van een hek in plaats van goed faunabeheer is niet wenselijk. Hekken zijn altijd flankerende maatregelen."

Biodiversiteit

"Het heeft ook te maken met biodiversiteit. Het valt me op dat dat onderwerp als het gaat over natuurbeheer erg weinig over het voetlicht komt. We willen een afwisselende en spannende natuur in Nederland. Dat betekent een grote diversiteit en dat betekent ook dat we kwetsbare biotopen zullen moeten beschermen. Als je geen beheer voert, krijg je eentonige natuur. Ik noem als voorbeeld beukenbossen. Prachtig, maar als dat het enige type bos is, is dat erg eentonig. Dat waardeert het publiek niet. En dat geldt ook voor het faunabeheer. Een teveel aan herten bijvoorbeeld heeft nadelige effecten op de flora en uiteindelijk op de biodiversiteit. Het Park begrijpt dat. En onderzoekt dat ook. Een gerenommeerd instituut is die effecten nu aan het bekijken. Uiteindelijk willen we hetzelfde: spannende en afwisselende natuurterreinen op de Veluwe."

Natuur bij de gratie van beheer

“De Veluwe is ons grootste Natura 2000-gebied op land. Een gebied van grote betekenis. In Europees perspectief zijn laagland-zandgebieden zeldzaam. En dat bijzondere gebied herbergt een aantal habitattypen dat nog eens van extra grote betekenis is. De droge en natte heide, en natuurlijk de ‘Atlantische woestijn’ van de stuifzanden. Ecosystemen waar we goed voor moeten zorgen.”

Joop Schaminée

Hoogleraar bij Alterra Wageningen UR en Radboud Universiteit Nijmegen

Serius

Dat zegt Joop Schaminée, de auteur van een aantal standaardwerken over natuur en landschap in ons land. Hij is als onderzoeker verbonden aan Alterra en als hoogleraar aan de Wageningen UR en de Radboud Universiteit Nijmegen. Als één van de opstellers van de lijst met Nederlandse Natura 2000-gebieden – beschermde natuurgebieden van Europees belang – kent hij het belang van de Veluwe voor Nederland en Europa goed. Eind 2013 is hij gevraagd om lid te worden van de Commissie Natuurbeheer van Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Schaminée: “Ik neem dat adviseerschap heel serius.”

Informatie ontsluiten

Schaminée is gevraagd als autoriteit op het gebied van flora en vegetatie. “Ik ben een echte plantenman, ik heb in diverse grote projecten de plantengroei van ons land in al haar verscheidenheid mogen beschouwen...” licht hij toe. En natuurlijk vanwege zijn grote internationale netwerk in kringen van beheer, onderzoek, beleid en bestuur. Toch ziet hij voor zichzelf ook op andere gebieden een rol weggelegd: “Waar ik graag over van gedachten wil wisselen is de mogelijkheid – en de wenselijkheid – om de ongelofelijke hoeveelheid gegevens die het moderne onderzoek oplevert op een zinnige manier te koppelen en toegankelijk te maken. Ook in het Park wordt veel onderzoek gedaan. Er is in de loop van de tijd enorm veel geïnventariseerd. Door wetenschappers, maar ook door vrijwilligers van allerhande werkgroepen. Ik heb indrukwekkende rapporten gezien, onlangs

weer over de volledige flora van het Park. Het zou mooi zijn – en het zou een grote meerwaarde kunnen opleveren, ook voor het beheer – om die kennis bij elkaar te brengen en te combineren. Met bijvoorbeeld bodemkaarten en andere geografische informatie. Ik ben benieuwd naar de mening van het Nationale Park over zaken als eco-informatica en systemen als SynBioSys, waarmee dergelijke koppelingen mogelijk zijn.” Schaminée lacht: “Ik ben nieuwkomer in het Park, ik kom hier echt niet meteen alles veranderen!” Hij gaat verder: “Maar toch, er moet een vrucht aan gegevens en kennis zijn. Dit te ontsluiten heeft niet alleen meerwaarde voor het onderzoek, je kunt er ook het beheer en de bedrijfsvoering mee faciliteren. Ik heb niet de pretentie om even te komen vertellen dat dat zou moeten, maar ik wil wel graag een bijdrage leveren aan het denken over dergelijke koppelingen en het bespreken van de meerwaarde die zoiets kan opleveren.”

Samenwerking

Een ander punt waar Schaminée over wil meedenken is het bevorderen van samenwerkingen tussen de vele partijen op de Veluwe. Schaminée: “Het is – zoals gezegd – een uniek gebied, niet alleen voor Nederland, maar ook in Europees perspectief. Van de 51 habitattypen die in Nederland bescherming verdienen, komen er alleen al zo’n 20 voor. Deze vormen de basis voor talloze bijzondere planten- en diersoorten. Een groot gebied, van grote internationale betekenis, maar, en dat is de keerzijde van de medaille, als je de Veluwe als geheel bekijkt, ook een zeer sterk versnipperd gebied. Een gatenkaas met talloos veel partijen, eigenaren, beheerders, gemeenten, provincies, stichtingen, publiek, privaat... Noem het maar op. Ik zie het als een uitdaging om ook daar iets te betekenen, zonder de pretentie meteen van alles te willen veranderen! Het zal met kleine stapjes gaan.

Kom bijvoorbeeld eens wat meer bij elkaar kijken. Zoek naar mogelijkheden om dingen samen aan te pakken. Om van elkaar, elkaars manier van werken, elkaars onderzoek, omgaan met personeel, te leren.

Zou daar geen winst te behalen zijn? In het stroomlijnen van bestuur en beheer, wellicht ook in financieel opzicht.”

Zorgen

Schaminée komt graag in Het Nationale Park De Hoge Veluwe: “Ik heb een gratis toegangskaart, voel me een ambassadeur van De Hoge Veluwe, en bezoek het Park regelmatig. Bijvoorbeeld met gasten uit het buitenland. Het is prachtig om ze het Kröller-Müller Museum te laten zien en het wonderlijke heidelandschap met zijn zandverstuivingen. Grappig: je kijkt daar eigenlijk naar het resultaat van een overgeëxploiteerd landschap. Naar een door mensen in het verleden veroorzaakte ‘natuurramp’. Terwijl wij nu weer moeite doen dat landschapstype te behouden! Natuur in Nederland is vooral door mensen bepaalde natuur. Dat besef is niet bij iedereen doorgedrongen. Veel mensen denken nog dat natuur op z’n mooist is als je alles zijn gang laat gaan. Maar dat is niet zo. Je krijgt dan een monotoon landschap, gedomineerd door bos. Een diverse natuur in ons land kan alleen bestaan bij de gratie van beheer. Het is van belang om je dat steeds weer te realiseren. De natuur in Nederland is iets waar we goed voor moeten zorgen.”

Spannende wetenschap

Jan den Ouden

Universiteit docent boscologie en bosbeheer Wageningen UR

Het mes snijdt aan twee kanten, zegt Jan den Ouden: "Het is voor het Park beleidsmatig nuttig om vast te stellen wat de gevolgen zijn van een rasterverlaging. En het is interessant voor de wetenschap om te zien wat er precies gebeurt bij populatieveranderingen van de hoefdieren. Het verlagen van de hekken is spannende wetenschap."

Bosverjonging

Universiteit docent Jan den Ouden is deskundige op het gebied van bosbeheer en boscologie. Hij werkt mee aan het vijf jaar durende onderzoek naar de effecten van het openstellen van het Park voor migrerend wild. Den Ouden: "We willen onder andere heel concreet vaststellen wat de gevolgen zijn op de bosverjonging. Jonge boompjes worden aangevreten door bijvoorbeeld herten. Hoe gaat dat veranderen als de rasters worden verlaagd? De hypothese is dat, als er meer dieren het terrein in zullen komen, daarmee de druk op het voedsel groter zal worden en dat het aantal bomen dat wordt aangevreten zal toenemen. Die reeks van aannames willen we graag toetsen. En daarbij is het een geweldige mogelijkheid om onze meetmethoden te testen en te verfijnen."

Grote aantallen

Bij het onderzoek wordt moderne techniek ingezet. "Er zijn vijftig camera's geplaatst om te kijken welk wild precies waar loopt, en wanneer. Dat wordt gedaan door een collega onderzoeker. Dat levert honderdduizenden foto's op, enorme aantallen. Die worden door vrijwilligers van de Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe bekeken en beoordeeld. Voor zover ik weet wordt nergens ter wereld op deze manier en op deze schaal gekeken naar veranderingen in de fauna van een gebied." Ook het werk van Den Ouden en zijn teamgenoten berust op het vergaren van veel data. "We bekijken enkele tientallen vaste 'plots' in het veld. Stroken van drie meter breed en vierentwintig meter lang. Op die plots tellen we ieder jaar het aantal boompjes, welke soorten het zijn, hun hoogte en of ze door dieren zijn aangevreten. Jaarlijks worden zo'n vijftienduizend boompjes op deze manier gemeten, een enorme klus."

Verschillende invalshoeken

De rasters zijn in het najaar van 2013 verlaagd. Den Ouden: "We zijn met het onderzoek begonnen in 2012 en het loopt vijf jaar. Het is nu nog veel te vroeg voor analyses. Maar als ik naar de beschikbare data kijk zie ik nog geen grote veranderingen. Van een grote toename van damherten uit het Deelerwoud bijvoorbeeld is nog geen sprake." Hij begrijpt de reden voor het Park om dit soort onderzoek te doen. "Het Park gaat serieus met natuurbeheer om en wil dat graag laten zien. De organisatie is heel faciliterend naar onderzoekers toe en is absoluut transparant in het communiceren van de resultaten van wetenschappelijk onderzoek. Het is wel zo dat wetenschap en beheer verschillende invalshoeken en deels ook andere prioriteiten hebben. Als wetenschapper ben je gehouden aan het leveren van objectieve resultaten, of je je onderzoek nu in opdracht uitvoert of niet. Wij doen geen uitspraken over welk beheer gewenst is, dat is de verantwoordelijkheid van het management van het Park."

Biodiversiteit

Het actieve natuurbeheer van het Park is gericht op het behouden van veel verschillende landschapstypen. De karakteristieke biodiversiteit blijft op die manier hoog. Den Ouden heeft daar een originele kijk op:

"Biodiversiteit is een lastig begrip. Hoe definieer je het precies? Op welke schaalgrootte kijk je? Ik ben als wetenschapper vooral geïnteresseerd in de relatie tussen biodiversiteit en verstoring. Verstoring betekent creatie, variatie maar tegelijk ook vernietiging. Veel verschillende plant- en diersoorten profiteren van een verstoord landschap. Als je lekker rommelt gebeuren er verrassende dingen! In feite is de hele Veluwe een verstoord landschap. Er is in de loop van de tijd overal ingegrepen door de mens. Als je ervoor kiest om de daarbij behorende diversiteit te behouden zul je dus steeds moeten blijven verstoren."

In de genen

Den Ouden komt al meer dan 20 jaar als wetenschapper in het Park. Gevraagd naar zijn favoriete plek valt hij stil. Dat prijsgeven verstoort ook die plek. "Er is een heuveltje waar ik graag op klim om te genieten van het uitzicht over het Deelense Zand. Als de wind goed staat is de stilte overweldigend. Het bos, het bosbeheer, het zit me in de genen. Ik ben ermee geboren. Ik ben dit werk gaan doen omdat ik eenvoudigweg graag in het bos ben. Het is de tragiek van mensen zoals ik dat je uiteindelijk toch in een kantoor terecht komt. Ik ben jaloers op de mensen die het veldwerk mogen doen!"

Heidebeheer gunstig voor vlinders

“Het Nationale Park De Hoge Veluwe is voor veel vlindersoorten een toplocatie...” zegt ecooloog en buitengewoon hoogleraar aan de Wageningen UR Michiel Wallis de Vries van De Vlinderstichting. Die stichting doet al langer onderzoek naar vlinders en insecten in het Park. In 2012 is daar een specifiek onderzoek naar vlinder- en sprinkhanenpopulaties bijgekomen.

Michiel Wallis de Vries

Buitengewoon hoogleraar Plantenwetenschappen
aan de Wageningen UR

Waardplanten

Wallis de Vries: “We onderzoeken of het verlagen van de rasters om het Park invloed heeft op de vlinders. De hekken zelf hebben natuurlijk geen invloed, het gaat om de gevolgen van begrazing en verplaatsing van het wild. Herten en reeën. Voor vlinders zijn de waardplanten belangrijk, planten en bloemen waar de rupsen op leven en waar de vlinders hun voedsel op

vinden. De waardplanten kunnen misschien te lijden krijgen van extra vraat, extra wilddruk. Het Park heeft natuurdoelstellingen, onder meer om de diversiteit van soorten in stand te houden. Met dit onderzoek willen we de vinger aan de pols houden.”

Bijzondere soorten

Het onderzoek waar De Vlinderstichting aan meedoet wordt uitgevoerd in opdracht van het Park en van de provincie Gelderland. Ook de Wageningen UR en onderzoeksinstituut Alterra doen mee. Het onderzoek is

begonnen in 2012 en duurt vijf jaar. Het is nog te vroeg om conclusies te trekken, het wild kan pas sinds oktober 2013 migreren tussen het Park, het Deelerwoud en Planken Wambuis. Wallis de Vries: "We hebben nu wel een goed beeld van de uitgangssituatie wat betreft vlinders en sprinkhanen. Medewerkers en vrijwilligers van De Vlinderstichting onderzoeken 12 plekken in het Park op vaste tijdstippen in het jaar. Dat zijn vakken van ongeveer een kwart hectare die in detail bekeken worden. In het Park komen nu ongeveer 40 soorten dagvlinders voor, waarvan er 10 op de Rode Lijst staan. En dan zijn er nog eens 7 bedreigde sprinkhanensoorten."

Invloed van de geschiedenis

Dat zijn meer soorten dan in andere heidegebieden in Nederland, zegt Wallis de Vries: "Het Park is een bijzondere plek. Er is natte heide en drogere schrale heide waar ook kruidachtige planten groeien. Hondsviooltjes bijvoorbeeld, de waardplant van de grote parelmoervlinder, een in Nederland ernstig bedreigde soort. Het heeft te maken met het landschap, met de stuwwallen, maar ook met de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Op sommige plekken zit veel stenig puin en verweringsmateriaal in de bodem. Dat zorgt voor chemische buffering. De verzuring die op

andere plekken in Nederland zo heeft toegeslagen heb je hier minder. Bijzondere soorten als de aardbeivlinder krijgen zo een kans. Een andere oorzaak van de soortenrijkdom is de manier waarop het Park het landschap beheert."

Actief beheer

Het Park voert van oudsher een actief heidebeheer. De heide wordt opgehouden en er zijn wildweities die door de lichte bemesting rijk aan bloemen zijn. Ook de natte heide wordt actief onderhouden. Wallis de Vries: "Dat is voor vlinders heel gunstig. Het is het landgebruik zoals dat vroeger in Nederland gangbaar was. De biodiversiteit in ons land is in pakweg tweeduizend jaar door menselijke invloed gevormd, dat raak je kwijt als je plotseling stopt met beheren. Voor de vlindersoorten is het heel gunstig dat het Park doorgaat met deze traditionele manier van landgebruik. Je kunt dat met een geuzenterm 'tuinieren' noemen, daar is niets mis mee. Als je een tuin hebt, moet je aandacht hebben voor het onderhoud. 'Echte' wildernis bestaat niet in Nederland, ook bij landschappen als de Veluwe hebben we de verantwoordelijkheid om aandacht te geven aan onderhoud als we de biodiversiteit willen onderhouden."

Onderzoek naar klimaatsverandering

Marcel Visser

Afdelingshoofd dierecologie NIOO-KNAW

“We zijn in het veld makkelijk te herkennen” zegt Marcel Visser. “Als je iemand op een fiets ziet met een laddertje op de schouder, dan is het één van onze onderzoekers. De nestkasten hangen op twee meter of iets hoger...”

Koolmezen

Marcel Visser is onderzoeksleider en afdelingshoofd Diererecologie van het Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO-KNAW). De nestkasten die hij noemt hangen in het zuiden van het Park, rond de Kemperberg bij Schaarsbergen. Visser: “Het zijn er 450 en we zijn nu bezig aan het 60e broedseizoen. We doen met ons instituut op deze plek al onderzoek sinds 1955.” Onderzoek dat zo lang loopt is heel bijzonder. Sterker nog: het is langstlopende populatieonderzoek naar gewervelde dieren ter wereld. Visser: “Je kunt het zien als een grootschalig bevolkingsonderzoek naar broedvogels. Vooral koolmezen maar ook bonte vliegenvangers en pimpelmezen. We doen

onder meer onderzoek naar erfelijkheid, naar persoonlijkheidskenmerken van individuele vogels, en we kunnen door de lange onderzoeksduur ook iets zeggen over de effecten van klimaatverandering.”

Klimaatsverandering

Die effecten zijn onmiskenbaar, stelt Visser vast. “We doen ook onderzoek naar de bomen, vooral eiken, en naar rupsen. Rupsen zijn de belangrijkste voedseldieren voor de koolmezen in de periode dat ze hun jongen grootbrengen. Je ziet dat de ‘piek’ in het voedselaanbod gemiddeld steeds vroeger in het voorjaar komt te liggen. De rupsen schuiven twee keer zo snel naar voren dan de broedende mezen. De mezen hebben het daar moeilijk mee. Tot in de jaren zeventig kon een mezenpaar per seizoen nog twee broedsels grootbrengen, nu is het er meestal maar één. We zien ook andere veranderingen die waarschijnlijk te maken hebben met de klimaatsverandering: minder

ringmussen, minder zwarte mezen en meer boomklevers. Dat is een algemeen patroon in heel Nederland.”

Keutelnetten

Het onderzoek van Visser wordt gedaan door ongeveer 10 man. Mensen die met hun promotieonderzoek bezig zijn, maar ook studenten. Visser doet zelf mee met het veldwerk. “We krijgen regelmatig vragen van het publiek, de mensen zijn altijd wel geïnteresseerd in wat je aan het doen bent. Je kunt bijvoorbeeld grote witte doeken onder eikenbomen tegenkomen. Dat zijn ‘keutelnetten’. Daarmee meten we aan de hand van rupsenpoep hoeveel rupsen er in een boom zitten. Mensen vinden het ook leuk om even mee te kijken naar de jonkies in het nest. We hebben eigenlijk nooit problemen met verstoring door het publiek of iets dergelijks. Dat is het voordeel van De Hoge Veluwe, het feit dat mensen moeten betalen om binnen te komen zorgt toch voor een bepaald publiek.”

Bloeiende onderzoekslijn

“Onderzoek als dit is op de eerste plaats natuurlijk belangrijk voor de wetenschap zelf. We proberen de wetenschap vooruit te brengen, absoluut. Het is heel

productief onderzoek met een enorme hoeveelheid wetenschappelijke data over langere perioden. Er wordt door verschillende mensen veel over gepubliceerd, niet alleen in de vaktijdschriften maar ook in de ‘gewone’ pers. Maar het is onderzoek dat ook voordeel heeft voor het Park. Het draagt bij aan de status en de internationale bekendheid van het gebied. Het heeft PR-uitstraling. We zorgen altijd dat we het Park noemen bij publicaties. Het is een bloeiende onderzoekslijn, het is heel mooi van het Park om dat te faciliteren. Het spreekt vanzelf dat we dankbaar zijn dat we daar al zo lang kunnen werken!”

Te gast

Marcel Visser is in 1993 mee gaan draaien in het onderzoek. “Dat is alweer 20 jaar geleden. Als je zo lang ergens werkt krijg je een band met de plek. Ik bezoek ook de rest van het Park graag, zeker als we gasten hebben. Die neem ik mee om naar het uitzicht te kijken. Het wijde uitzicht over het Deelense Zand, het wonderlijke gebied rond het monument van De Wet... Mooi. Maar het mooiste vind ik toch ons eigen bos in het zuiden van het Park.” Visser lacht: “Ik zeg wel ‘eigen bos’, maar ik ben me heel goed van bewust dat we te gast zijn, dat spreekt vanzelf!”

Door de ogen van een buitenstaander

Miguel Gareta

Student Universiteit Valencia

Hij was verbluft toen hij in januari 2013 voor het eerst op de Veluwe aankwam. “De hoge beukenbomen, de sneeuw, de rust en de ruimte... De kleine dorpjes Hoenderloo en Otterlo met hun huizen met rieten daken en mooi ontworpen tuintjes... Het leek alsof ik in een sprookjeslandschap was terechtgekomen.”

Nieuw concept

De Spanjaard Miguel Gareta is student ‘Biodiversiteit en natuurbeheer’ aan de universiteit van Valencia. In 2013 deed hij als stagiair op Het Nationale Park De Hoge Veluwe mee aan een eerste verkennend onderzoek naar wildzichtbaarheid en migratiepatronen van hoefdieren. Hij werd vooral getroffen door de professionaliteit van de ‘groenwerkers’ (“de mannen die al-

tijd maar boterhammen zitten te eten”) en het beheer in het Park: “Dat is gericht op de combinatie van natuurbehoud en toerisme. De nationale parken in Spanje zijn daar minder ver in. Het was voor mij een nieuw concept dat een park op deze manier kan draaien. Dat er werkgelegenheid wordt geschapen en dat het Park kan worden onderhouden puur op basis van de inkomsten van bezoekers. Bezoekers die betalen om op een Witte Fiets te mogen verdwalen!”

Inzichten

De beginnende wetenschapper Gareta nam na zijn stage nieuwe inzichten mee naar huis: “Het Park heeft

me laten zien hoe natuur beheerd kan worden, en tegelijkertijd hoe bezoekers een gevoel van vrijheid en plezier kan worden bezorgd. Verder denk ik dat het normale dagelijkse beheer van een park heel veel mogelijkheden biedt voor interessant wetenschappelijk onderzoek. Voor combinaties tussen universiteit en Parkmanagement. De combinatie van die twee, wetenschappelijk onderzoek en professioneel natuurbeheer kan modellen en onderzoeksrichtingen leveren voor beter en evenwichtiger natuurbeheer in dichtbevolkte landen.”

Biodiversiteit

Gareta heeft zijn ogen goed de kost gegeven: “Ik heb heel veel verschillende onderzoeksgroepen en vrijwilligersgroepen aan het werk gezien. Ik ben zelf vooral aan de slag geweest met het grote onderzoek naar de effecten van de rasterverlaging. Naar mobiliteit en migratie van het wild en het gebruik van verschillende habitatten. De schaal van dat onderzoek is enorm. De kansen voor interessante vervolgstudies zijn heel groot. Ik heb echt het gevoel dat er met dat onderzoek iets heel bijzonders wordt gedaan.

Ook ander onderzoek naar de fauna in het Park is interessant, naar vlinders, dassen, vogels, vleermuizen, het korhoen... Voor onderzoek naar biodiversiteit is meer lange termijnkennis over de flora van het Park ook heel belangrijk. En in het verlengde daarvan ook onderzoek naar bodemsoorten. Dat zou een interessant onderzoeksgebied voor de toekomst kunnen zijn: de ontwikkeling van de kwaliteit van de bodem in het Park en de invloed daarvan op de flora en fauna.”

Intens genoten

Gareta is blij dat hij de kans heeft gekregen zijn stage in het Park te lopen: “Het is een prachtige plek voor jong en oud, voor mensen met veel verschillende achtergronden. Zelf heb ik intens genoten van mijn verblijf en van het onderzoek. Van het landschap, de dieren, de snelle wisseling van de seizoenen. Daarbij heb ik veel persoonlijke ondersteuning en warmte ervaren van de Parkmedewerkers en de staf. Lang leve Het Nationale Park De Hoge Veluwe!”

Bezoekersaantallen

Het Nationale Park De Hoge Veluwe werd in 2013 bezocht door 516.456 betalende bezoekers. Een stijging ten opzichte van 2012, toen 496.643 mensen het Park bezochten. In 2011 kwam het bezoekersaantal uit op 525.631, in 2010 op 505.667 en in 2009 op 518.580. In alle jaren was het aantal bezoekers begroot op 500.000 per jaar. Het Kröller-Müller Museum telde in 2013 286.786 betalende bezoekers. In 2012 was dit 274.482.

Er werden in 2013 14.443 Beschermerskaarten (jaarkaarten) voor het Park verkocht, iets minder dan in 2012 (14.651). Het Bezoekerscentrum werd door 321.214 mensen bezocht (2012 319.980). Hiervan liepen er 175.825 (2012 175.338) door naar het Museonder. Jachthuis Sint Hubertus werd 9.984 keer bezocht. In 2012 was dit 18.575. Vanaf 27 augustus 2012 was het Jachthuis gesloten in verband met de restauratie. De restauratie heeft tot en met 30 september 2013 geduurd. In juli en augustus is het wel mogelijk geweest om het "naakte" Jachthuis te bezoeken. Op de natuurcamping van De Hoge Veluwe werd 12.644 keer overnacht. In 2012 was dit 11.211.

De cijfers over 2013

Exploitatierkening (x 1.000 in euro's)

	2013	2012
	Werkelijk	Werkelijk
BATEN		
Entreegelden	4.137	3.906
Huren en pachten	475	411
Vergoeding KMM	221	216
Geldmiddelen	-16	2
Arrangementen	63	26
Diverse baten	725	847
	5.605	5.408
LASTEN		
Personeelskosten	2.704	2.812
Diverse directe kosten	1.598	1.222
Arrangementen	35	8
Algemene kosten	352	396
Afschrijvingen	963	849
Nadelig resultaat Jachthuis Sint Hubertus	229	119
	5.881	5.406
EXPLOITATIERESULTAAT	-276	2
Bijzondere baten en lasten	737	-53
RESULTAAT	461	-51

Balans per 31 december (in euro's/voor bestemming van het resultaat)

	2013	2012
ACTIVA		
VASTE ACTIVA		
Materiële vaste activa	10.412.147	10.788.349
VLOTTENDE ACTIVA		
Voorraden	34.879	32.278
Vorderingen op korte termijn	2.253.586	1.306.856
Geldmiddelen	50.910	298.202
	<u>2.339.375</u>	<u>1.637.336</u>
TOTAAL ACTIVA	<u>12.751.522</u>	<u>12.425.685</u>
PASSIVA		
EIGEN VERMOGEN		
Algemene reserve	6.175.650	6.002.074
Onverdeeld resultaat	461.113	-51.424
Reserve herwaardering	3.446.450	3.671.450
	<u>10.083.213</u>	<u>9.622.100</u>
VOORZIENINGEN	646.170	505.295
KORTE TERMIJN VERPLICHTINGEN EN OVERLOPENDE PASSIVA	2.022.139	2.298.290
TOTAAL PASSIVA	<u>12.751.522</u>	<u>12.425.685</u>

Het negatief exploitatieresultaat bedraagt 276.000 euro. Na mutatie van de bijzondere baten en lasten ad 737.000 euro is het eindresultaat 461.000 euro positief. Er is door Ernst & Young Accountants LLP een goedkeurende verklaring van de onafhankelijke accountant afgegeven.

Ten opzichte van 2012 is het exploitatieresultaat afgenomen met 278.000 euro, van 2.000 euro positief tot 276.000 euro negatief. Deze afname is met name ontstaan door:

	€
- meer entreegelden door meer bezoekers en prijsstijging	231.000
- meer opbrengst van huren en pachten door hogere opbrengst verhuur van grond voor zendmasten	64.000
- een afname van de diverse baten, met name door een afname van de natuurbeheersubsidie in verband met eenmalige opbrengst in 2012	- 122.000
- een afname van de personeelskosten door minder inzet van uitzendkrachten	108.000
- een toename van de diverse directe kosten door met name kosten voor fondsen en sponsorwerving	- 376.000
- een afname van de algemene kosten door minder kosten voor adviseurs	44.000
- een toename van de afschrijvingen door met name investeringen	- 114.000
- een stijging van het nadelig resultaat Jachthuis Sint Hubertus door geen bijdrage van het Rijk	- 110.000
- overig per saldo	- 3.000
	- 119.000

Het Park ontving in 2013 giften van onder andere (in alfabetische volgorde): Essent Nederland B.V., Fonds Verstandelijk Gehandicapten, Fugro N.V., Jeekel Stichting, Mondriaan Fonds, Pon Holding B.V., Prins Bernard Cultuurfonds, Provincie Gelderland, Revalidatiefonds

Management Team

S.E. baron van Voorst tot Voorst

directeur/bestuurder

H. Beukhof

hoofd Stafdiensten/adjunct-directeur

ing. J.R.K. Leidekker

hoofd Bedrijfsvoering

mevrouw M.M. Kokke MBA

hoofd Bezoekersmanagement

Raad van Toezicht

F.H. Schreve *voorzitter*

mr. H.D. Tjeenk Willink *vicevoorzitter*

mr. C.J.A. van Lede

prof. dr. ir. Th. Spek

generaal bd. P.J.M. van Uhm

mevrouw drs. A.M. Fentener van Vlissingen

Raad van Advies

mr. G.J. de Graaf *voorzitter*

jhr. mr. H.W.L. de Beaufort

voorzitter Raad van Beheer Kroondomein

Het Loo

drs. J.C.G.M. Berends MPA

burgemeester gemeente Apeldoorn

mr. H.J.E. Bruins Slot

voorzitter Raad van Toezicht Geldersch Landschap &

Kasteelen

C.G. Cornielje

commissaris van de Koning van de provincie

Gelderland

drs. O.O. Gorter

voorzitter Vereniging Gelijkberechting Grondbezitters

ir. J.J. Helder

oud-voorzitter Federatie Particulier Grondbezit

drs. A.P.J.M. van Hooff

directeur Burgers' Zoo

J.P. Hoogeveen MPA

waarnemend secretaris-generaal Ministerie

van Economische Zaken

ir. C.M. Jaski

voorzitter Raad van Bestuur Grontmij NV

drs. H.J. Kaiser (vanaf 1 juli 2013)

burgemeester gemeente Arnhem

C. van der Knaap

burgemeester gemeente Ede

prof. dr. M.J.J.A.A. Korthals

hoogleraar Toegepaste Filosofie, Wageningen UR

mevrouw P.C. Krikke (tot 1 juli 2013)

burgemeester gemeente Arnhem

drs. W.J. Kuijken

Deltacommissaris

prof. dr. L.P. Louwe Kooijmans

emeritus hoogleraar Archeologie

mevrouw drs. K.H. Ollongren

secretaris-generaal Ministerie van Algemene Zaken

mr. S.A. Reinink

directeur Het Concertgebouw NV

R.C. Robbertsen

voorzitter Federatie Particulier Grondbezit

drs. M.S. Sijmons MBA

lid hoofddirectie ANWB

J.G. Trapman RA

voorzitter Vereniging Vrienden van De Hoge Veluwe

mr. H.E.M. Vrolijk

jurist

Adviescommissie Natuurbeheer

prof. dr. G.J. Borger

voorzitter, emeritus hoogleraar Geografie, Planologie

en Internationale Ontwikkelingsstudies

UvA Universiteit van Amsterdam

J. de Beer (vanaf september 2013)

coördinator Faunawerkgroep, Vereniging Vrienden

van de Hoge Veluwe

dr. ir. J. Bokdam

voormalig universitair docent Plantenecologie &

Natuurbeheer, Wageningen UR

dr. G.W.T.A. Groot Bruinderink (tot april 2013)

onderzoeker Alterra

prof. dr. F. Ohl (vanaf april 2013)

hoogleraar Dierwelzijn & Proefdierkunde,

Universiteit Utrecht

dr. ir. J. den Ouden (vanaf september 2013)

universiteit docent Boscologie en Bosbeheer

Wageningen UR

J.H.M. Snoijink (tot september 2013)

coördinator Faunawerkgroep, Vereniging Vrienden

van de Hoge Veluwe

N. Visser

coördinator Florawerkgroep, Vereniging Vrienden

van de Hoge Veluwe

Bestuur Hoge Veluwe Fonds

mr. C.J.A. van Lede

voorzitter

J.R.N. Nieuwerkerke

F.H. Schreve

drs. D.P.M. Verbeek

S.E. baron van Voorst tot Voorst

- Uitgave: Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe
www.hogeveluwe.nl
pers@hogeveluwe.nl
Apeldoornseweg 250
7351 TA Hoenderloo
- Tekst: Richard Derks, Arnhem; www.hetverreosten.nl
Fotografie: Nel Appelmelk, Hans Drijer, Janny Gommans, Wieneke Hofland,
Jakob Leidekker, Robert Maas, Henk Ruseler, Niko Visser, Wim Weenink
- Vormgeving: Maarten Blankenberg bno, Hemmen; www.blankenbergdesign.nl
Drukwerk: Drukkerij Dijkgraaf - Rijdsdorp B.V. (Apeldoorn), www.dijkgraaf.nl

www.hogeveluwe.nl